

Fedeles kupa - Herkules párviadalainak ábrázolásával

Ötvösgyűjtemény

Leltári szám:	E 61.10
Készítés ideje:	1652 - 1682
Készítés helye:	Németország
Anyag:	aranyozott ezüst; elefántcsont
Technika:	faragott
Méreték:	magasság: 32 cm talpátmérő: 18 x 16,8 cm szélesség: 21,5 cm

A kupa elefántcsontból faragott palástján Herkules hőstettei, pontosabban párviadalai közül öt jelenet ábrázolása kapott helyet.

A kupa füle mellett jobbra Herkules és Antaiosz küzdelme látható, amint a hérosz fölemeli a gigászt. A jelenet ábrázolásához Cornelis Cort (1533–1578) Frans Floris (1516–1570) kompozíciója nyomán készült rézmetszete szolgált előképül (ld. [itt](#)).

A következő jelenet azt ábrázolja, amint Herkules egy husággal agyoncsapja Cacust, az emberevő szörnyet, aki alatt egyik áldozata hever.

A kupa fülével szemközt az a jelenet látható, amint Herkules kiszabadítja Déneirát a kentaur Eurütion karjai közül: a mítosz szerint Herkules vándorútja során, Mükéné felé haladva eljutott Dexamenosz ólenoszi király udvarába. A kentaur által megfélemlített király épp ekkor készült hozzáadni Eurütionhoz leányát, Déneirát (Apollodórosz szerint másik lányát, Mnészimakhét), Herkules azonban megölte Eurütiont. (Vö.: Hyginus: *Fabulae*, 33. Apollodórosz: *Mitológia*, V.5.) Ugyanezt a ritkán ábrázolt jelenetet eleveníti meg Hans Rottenhammer (1564-1625) augsburgi festő 1600 körüli kabinetképe a bécsi Kunsthistorisches Museumban (ld. [itt](#)).

A következő két jelenet a kentaurok és a lapithák harcát eleveníti meg. A történet szerint Peirithoosz, a lapithák királya Hippodameiát vette feleségül, s esküvőjére meghívta féltestvéreit, a thesszáliai kentaurokat is. A lakomán az egyik kentaur (Ovidius szerint Eurütion) a bortól megmámorosodva rátámadott a menyasszonyra, s megpróbálta elrabolni. Ekkor azonban Thészeusz, Athén királya a vendéglátók segítségére sietett, s egy boroskorsóval agyonütötte a kentaurt. (Vö.: Ovidius *Metamorphoses*, XII. 235.) A jelenet ábrázolása megtalálható Piero di Cosimo *A lapithák és a kentaurok harca* című festményén is (1510 k., London, National Gallery - ld. [itt](#)).

Az utolsó jelenet témája nem azonosítható egyértelműen, ám feltételezhető, hogy a lakomán kitört verekedés egy másik mozzanatát ábrázolja: egy szakállas férfi (Herkules?) husággal támad egy hátrahajló, kezében korsót tartó férfira. A kompozíció Cornelis Cort (1533–1578) metszetét követi (ld. [itt](#)), amely a kentaurra támadó Herkulest ábrázolja hasonló beállításban.

A kupa fedelén látható két birkózó férfi feltehetően Herkules és a folyamisten Akhelóosz küzdelmét jeleníti meg.

A fedél belsejében elhelyezett aranyozott ezüstlapon az Esterházy-címer látható: a kettős címerpajzsban egy-egy egymással szemben álló griff helyezkedik el, egyik mancsukban három szál virágot, a másikban kardot tartva. A kettős címerpajzs mellett kétoldalt *C. P. E. D. F.*, illetve *C. U. E. D. F.* betűkből álló felirat (*Comes Paulus Esterházy de Frakno*, illetve *Comitissa Ursula Esterhazy de Frakno*). A kupa tehát Esterházy Orsolya és Esterházy Pál házasságának ideje alatt, 1655–1682 között készült.

A kupát elsőként a fraknói kincstár 1696. évi inventáriuma említi: *Canna eburnea cum actis Herculis et manubrio eburneo* (Almarium sub N.ris 41 et 42., Nr. 2.)

Ugyanerrek a kupára vonatkozik a fraknói kincstárból 1708 áprilisában az országgyűlés alkalmából Pozsonyba szállított tárgyak jegyzékének (MNL OL. Az Esterházy család hercegi ágának levéltára, Rep 8. Fasc C. No. 36.) 18. számú tétele is: *Egy Elephánt csóntbul való Pohár, a'mellynek köröskörül vad emberek mesterségessen vannak ki*

metcзве, hasonlóképpen az födelén is, és más állatok is, belül ezüst, aranyozott, tokban vagon.

Irodalom

- Szerk.: Ács Pál: Esterházy Pál megrendelése és szerzeményei. *Esterházy Pál, a műkedvelő mecénás: Egy 17. századi arisztokrata-életpálya a politika és a művészet határvidékén.* MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2015. - 175-198. (Szilágyi András)
- Szerk.: Szilágyi András: *Műtárgyak a fraknói Esterházy-kincstárból az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében.* Iparművészeti Múzeum, Budapest, 2014. - Nr. V.22. (Nagy Györgyi)
- Szerk.: Galavics Géza: A fraknói Esterházy-kincstár a történeti források tükrében. *Magyarországi reneszánsz és barokk. Művészettörténeti tanulmányok.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. - és 17. kép (Héjjné Détári Angéla)

